

УДК 94 (477)

ВИБОРИ 1946 р. І УКРАЇНЦІ

Іван ЗУЛЯК

*Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка,
кафедра стародавньої та середньовічної історії, e-mail: kafedra_star_hist@ukr.net
вул. Громницького 1а, 46027, Тернопіль, Україна*

У статті проаналізовано ставлення українців до виборчої кампанії 1946 р. Досліджено спротив населення радянській виборчій системі, її неоднозначність у сприйнятті в різних областях України; охарактеризовано ігнорування політичних прав і настроїв населення нав'язуванням владою “своїх” кандидатів у депутати; висвітлено умови морального та фізичного тиску на населення, залучення значного апарату чиновників, партійних працівників, військ, що формально й пояснювало майже одностайну підтримку населенням кандидатів від правлячої партії.

***Ключові слова:** вибори, виборча кампанія, НКДБ, радянська репресивна система, УПА, ОУН, націоналістичне підпілля.*

Досліджувана проблема є надзвичайно актуальною, оскільки дає змогу проаналізувати ставлення українців до виборчої кампанії 1946 р., охарактеризувати діяльність НКДБ як репресивного органу радянської влади, що контролював радянські виборчі кампанії.

Наукова новизна статті полягає в тому, що в публікації автор чи не вперше зробив спробу дослідження не лише ставлення українці до виборчої кампанії 1946 р., а й вплив у НКДБ на її проведення.

Мета статті – дослідити ставлення українців до виборчої кампанії 1946 р.

Основні завдання наукової публікації обумовлені аналізом секретних “Спеціальних повідомлень про реагування населення України, антирадянських проявів і заходів НКДБ УРСР у зв'язку з майбутніми виборами до Верховної Ради Союзу РСР”; “Про негативні відгуки окремих осіб у ставленні до деяких кандидатів, висунутих на голосування у депутати Верховної Ради СРСР” та інших матеріалів; характеристикою спротиву населення різних областей України: від збройного опору на заході – до поширення листівок, невизнання радянської влади на сході, півдні та в центрі.

Певні аспекти досліджуваної проблеми проаналізовано як радянськими, так і сучасними науковцями. Зокрема, виборча кампанія до Верховної Ради СРСР, що відбувалася 10 лютого 1946 р., аналізувалася радянськими дослідниками¹. Однак зазначені праці, виходячи з радянської ідеології, не відображають об'єктивної ситуації, пов'язаної з виборчою кампанією 1946 р.

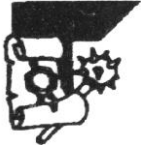
Агітаційно-пропагандистській діяльності ОУН і УПА під час виборів до Верховної Ради СРСР присвятив свою працю В. Деревінський². Роль ОУН і УПА у збройному спротиві виборів 1946 р. аналізував О. Дмитерко³.

В. Крупина, аналізуючи політичні події у період голоду 1946–1947 рр. в оцінці населення УРСР, певною мірою досліджував виборчий процес 1946 р. Автор наголошував на тому, що, незважаючи на голод і параліч нормального функціонування сільських органів влади,

¹ Григорій Атаманчук та ін., *Під зорею Радянською*. (Львів: Каменяр, 1979); Юрій Сливка та ін., *Возз'єднання західноукраїнських земель з Радянською Україною*, відп. ред. Юрій Сливка. (Київ: Наукова думка, 1989).

² Василь Деревінський, “Агітаційно-пропагандивна діяльність ОУН і УПА під час виборів до Верховної Ради СРСР у 1946 році”, *Визвольний шлях*. (2001. № 12), 64–71.

³ Олександр Дмитерко, “ОУН-УПА і вибори до Верховної Ради СРСР у лютому 1946 року”, у *Ефективність державного управління: Збірник наукових праць Львівського регіонального інституту державного управління Української Академії державного управління при Президентіві України*. (Львів, 2003). Вип. 3: 105–112.

місцеве керівництво продовжувало виконувати план передвиборчих заходів⁴. В. В'ятрович аналізував радянську виборчу систему, зокрема вибори до Верховної Ради СРСР 1946 р.⁵ В. Ільницький вивчав виборчі кампанії до Верховних Рад СРСР та УРСР і боротьбу ОУН та УПА на території Дрогобицької області⁶.

Окремі публікації стосуються історії радянської держави і права у післявоєнні роки (1945 – початок 50-х рр.)⁷, протистояння українських націоналістів і радянської влади у повоєнний період⁸.

Основу джерельної бази статті складають архівні матеріали фонду 6 Галузевого державного архіву Служби безпеки України⁹; фонду 1 Центрального державного архіву громадських об'єднань України¹⁰; збірки документів і матеріалів¹¹, у якому подано документи й матеріали, що висвітлюють перебіг радянських виборчих кампаній у Західній Україні повоєнного періоду, які проходили в обстановці організованого спротиву з боку ОУН і УПА та населення західноукраїнського регіону в цілому. Хронологічно матеріали збірника охоплюють період від жовтня 1945 і до червня 1951 років, тобто включають виборчі кампанії до ВР СРСР (1946 р., 1950 р.), УРСР (1947 р., 1951 р.) та місцевих органів влади (1947 р., 1950 р.); матеріали радянських¹² і сучасних україномовних періодичних видань¹³.

Так, у газеті “Стахановець”, органі Броварського райкому КП(б)У та районної ради трудящих Київської області, йшлося про повідомлення Центральної виборчої комісії про підсумки виборів до Верховної Ради СРСР 10 лютого 1946 р. До речі, участь у голосуванні не брали лише ті виборці, які до часу проведення виборів не були внесені до списків дільничних комісій: демобілізовані з Червоної армії, які до дня виборів повернулися додому, репатрійовані радянські громадяни, особи, які перебували у відрадянських та інші, що з тих чи інших причин не змогли вчасно зареєструватися. В УРСР кількість виборців складала – 20 613 669 осіб, в абсолютних цифрах – 20 518 354, у відсотках до кількості виборців – 99,84.

Сучасні автори публікацій у періодичній пресі в основному увагу акцентували на зриві УПА радянських виборів, “веселому” волевиявленні 1946 р., “добровільності” й “демократичності” виборів.

⁴ Віктор Крупина, “Політичні події у період голоду 1946–1947 рр. в оцінці населення УРСР”, доступ отримано 3 жовтня 2017, <http://www.history.org.ua/uahist/ukrxx/13/30.pdf>.

⁵ Володимир В'ятрович, “Історія з грифом “Секретно””: Радянська демократія: вибори 1946 року, доступ отримано 3 жовтня 2017, <http://tsn.ua/analitika/radyanska-demokratiya-vibori-1946-roku.html>.

⁶ Василь Ільницький, Виборчі кампанії до Верховних Рад СРСР та УРСР і боротьба ОУН та УПА в Дрогобицькій області (до 70-річчя УПА), доступ отримано 3 жовтня 2017, <http://www.drohobych.com.ua/2012/10/02/vyborchi-kampaniji-do-verhovnyh-rad-srsr-ta-ursr-i-borotba-oun-ta-upa-v-drohobyskij-oblasti-do-70-richchya-upa/>.

⁷ Історія радянської держави і право у післявоєнні роки (1945 – початок 50-х рр.), доступ отримано 3 жовтня 2017, http://o-pravovedenii.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=733:derzhavnij-aparat&catid=107&Itemid=6.

⁸ Протистояння українських націоналістів і радянської влади у повоєнний період, доступ отримано 3 жовтня 2017, <http://www.memory.gov.ua:8080/data/upload/publication/main/ua/948/13.pdf>.

⁹ Галузевий державний архів Служби Безпеки України (далі – ГДА СБУ), ф. 6, оп. 7, спр. 4, т. 2–3.

¹⁰ Центральный державный архив громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України), ф. 1, оп. 23.

¹¹ Радянські виборчі кампанії в Західній Україні (1946–1950 роки). Збірник документів і матеріалів, упоряд. і відп. ред. Стасюк О. Й.; НАН України. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича; Галузевий державний архів Служби безпеки України. (Львів, 2011), 776.

¹² “Повідомлення Центральної виборчої комісії про підсумки виборів до Верховної Ради СРСР 10 лютого 1946 р.”, у *Стахановець*. (17 лютого 1946. № 16 (185), 1.

¹³ Віталій Жежера, “Як УПА зривало радянські вибори”, у *Голос України*. (23 жовтня 2012); Віталій Жежера, “Веселе” волевиявлення 1946 року”, у *Голос України*. (25 жовтня 2012); Олександр Стасюк, “На радянські вибори 1946 року добровільно прийшло лише 10% населення Західної України”, *Тиждень ua*. (27 жовтня 2012). № 43 (260), доступ отримано 3 жовтня 2017, <http://tyzhden.ua/News/63356>; Олександр Стасюк, “Демократія” по-сталінськи. Як Кремль намагався легітимізувати добровільність приєднання Західної України до СРСР за допомогою виборів”, *Тиждень ua*. (28 жовтня 2012). № 43 (260), доступ отримано 3 жовтня 2017, <http://tyzhden.ua/History/63213>.

Зрозуміло, що обмежений обсяг цієї статті не вичерпує усієї задекларованої проблеми. Однак її автор вважав за необхідне, з одного боку, зосередити увагу саме на зазначеній проблематиці, дослідити не лише ставлення населення України до виборчої кампанії 1946 р., а й проаналізувати вплив органів НКДБ на контроль за виборами, з іншого – розвіяти створений більшовицькою пропагандою міф про “демократичність і неупередженість радянської виборчої системи”.

Аналізуючи історіографічні праці і джерельну базу наукової проблематики, доходимо логічного висновку про те, що досліджувана тематика наразі ще не стала об’єктом комплексного вивчення науковцями.

Вибори депутатів в усі ради проводилися на основі загального, рівного й прямого виборчого права при таємному голосуванні. Участь у голосуванні не брали лише ті виборці, які до часу проведення виборів не були внесені до списків дільничних комісій: демобілізовані з Червоної армії, які до дня виборів повернулися додому, репатрійовані радянські громадяни, особи, які перебували у відрадженнях та інші, що з тих чи інших причин не змогли вчасно зареєструватися. В УРСР кількість виборців складала – 20 613 669 осіб, в абсолютних цифрах – 20 518 354, у відсотках до кількості виборців – 99,84¹⁴.

Згідно з офіційними даними, із 3 млн 949 тис. 265 виборців, зареєстрованих у західних областях, у голосуванні взяли участь 3 млн 936 тис. 484 осіб, тобто 99,6%, серед них за кандидатів правлячої партії віддали свої голоси понад 99,8%.

Згідно з підрахунками сучасних дослідників (які збігаються з тодішніми даними націоналістичного підпілля), під час виборів до Верховної Ради СРСР та УРСР у 1946–1947 роках добровільно проголосувало не більше 10% населення Західної України, під терором – 30–40%, а 60% узагалі не прийшло на дільниці.

У містах та прикордонних селах відсоток охочих до волевиявлення був дещо вищим (до 30%), що пояснюється як наявністю численніших військових гарнізонів, так і великою кількістю адміністрації й чиновників, які були членами КП(б)У або ж залежали від партійного начальства¹⁵.

З огляду на це, перші повоєнні виборчі кампанії в Західній Україні мало нагадували мирну процедуру волевиявлення, а радше були масштабними мілітарно-політичними операціями, для реалізації яких влада мобілізувала величезний апарат чиновників, партпрацівників та значні збройні потуги. Вибори відбувалися в обстановці морального та фізичного тиску на населення, численних порушень із боку представників влади й масштабних фальсифікацій. Однак навіть застосування примусу та жорсткіших репресивних заходів (як-от арешти, вивезення до Сибіру, шантаж, провокації, побиття й розстріли, принцип збірної відповідальності тощо) не дало комуністам бажаного результату¹⁶.

Комуністичний тоталітарний режим не засуджував демократії як форми правління, формально існували місцеве самоврядування, розподіл гілок влади, регулярно проводилися вибори. Насправді, влада цілковито контролювала усі прояви суспільного життя та втручалася у приватне життя громадян¹⁷.

У роки війни вибори не проводилися. Після її закінчення у лютому 1946 р. проведено вибори до Верховної Ради СРСР¹⁸.

Наприкінці жовтня 1945 року радянська влада оголосила про призначення на 10 лютого 1946 року виборів до Верховної ради СРСР. Для комуністів це була незвична кампанія, адже вони вперше проводили її на теренах, над якими не мали цілковитого контролю. Спроби швидкої ліквідації українського підпілля одразу після переходу фронту цілковито провалилися – тут і надалі активно діяли відділи УПА та боївки ОУН, тому радянська влада в окремих регіонах залишалася доволі ілюзорною¹⁹.

¹⁴ “Повідомлення Центральної виборчої комісії...”.

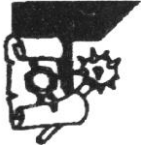
¹⁵ Олександр Стасюк, “На радянські вибори 1946 року...”.

¹⁶ Олександр Стасюк, “Демократія” по-сталінськи...”.

¹⁷ Володимир В’ятрович, “Історія з грифом “Секретно”...”.

¹⁸ Історія радянської держави...”.

¹⁹ Володимир В’ятрович, “Історія з грифом “Секретно”...”.

Черговий етап вже повоєнного протистояння повстанців і влади був пов'язаний з виборами до Верховної Ради СРСР в лютому 1946 р. Прагнучи забезпечити високу явку, органи радянської влади у примусовому порядку залучили до пропагандистської кампанії західно-українську інтелігенцію. Зі свого боку, УПА широко розповсюджувала серед населення заклики до бойкоту виборів. Повстанці писали в листівках: “Сталінські вибори – це глум над демократією. Геть такі вибори! Ні один не підемо до виборів! Хай живуть справжні вільні вибори в Українській самостійній державі!”

Ці заклики доповнювалися загрозами на адресу тих, хто мав намір узяти участь в організації неправдивих виборів і тим підтримати владу. Загрози не були голосливими. Наприклад, у селі Зашків Львівської області одну з активісток знайшли повішеною. На трупі була прикріплена записка: “Буде з кожним, хто агітує голосувати”.

Існувала висока вірогідність того, що населення, яке не забуло вільних виборів у довоєнній Польщі, не погодиться солідаризуватися з чужою для нього владою. За цих умов Кремль розгорнув у західних областях України безпрецедентну за масштабами і залученими силами акцію, що одержала назву “великої блокади”.

На території західних областей у січні – квітні 1946 р. було розміщено понад 3 500 гарнізонів регулярних військ, не рахуючи завжди присутні війська НКВС, а також 3 593 гарнізони, сформовані з винищувальних батальйонів. Цими силами владі вдалося заблокувати усі без винятку села й перекрити доступ до них повстанців. Останні пережили надзвичайно важку зиму, ведучи виснажливі бої з переслідувачами²⁰.

Завдяки цьому на виборах віддано 99,9% голосів за блок комуністів і безпартійних, що мало значні жертви з обох боків. Зокрема, УПА втратила у тій виборчій кампанії понад 4 тис. бійців убитими²¹.

Перші повоєнні вибори будуть складними. Секретар ЦК КП(б)У М. Хрущов 31 грудня 1945 р. повідомляв: “У зв'язку з наближенням дня виборів у Верховну Раду Союзу РСР українсько-німецькі націоналісти у низці районів західних областей УРСР намагаються перешкодити проведенню підготовки до виборів і намагаються в деяких місцях зірвати проведення виборів 10 лютого 1946 р.

Я вважав би необхідним на час підготовки виборів розосередити частину військ Прикарпатського та Львівського військових округів у селах, уражених українсько-німецькими націоналістами.

Прошу Вас наказати командувачу військами Прикарпатського військового округу тов. Єрьоменку й командувачу військами Львівського військового округу тов. Попову надати допомогу своїми військами... щоб ми могли тимчасово поставити військові підрозділи в найнебезпечніших населених пунктах і паралізувати можливість бандитських проявів і під час підготовки, і в день виборів...”²².

Секретар ЦК КП(б)У Д. Коротченко на нараді з питань підготовки до виборів у західних областях зазначав: “Нужно добиться в каждом селе, чтобы наши люди ночевали не только там, где есть гарнизон, но и там, где нет гарнизона. Это вопрос политический. Что получается на практике? Вот село в 10–15 км от центра, редут туда часа полтора, в сельсовете побывают часа два, а дальше проявляют заботу, чтобы ехать обратно... В селе же остается сельский актив, они беседуют между собой. Что творится, почему никто не ночует в селе? В чем же дело? Говорят, что советская власть крепка, и действительно, разбили немцев, японцев, большевики смелые люди, но почему не ночуют? Оуновцев боятся? Говорят, что они паршивые, вшивые бандиты, а сами боятся! Нужно не ставить себя в глупое положение перед местным населением, это позор, надо кончать с этой “свадьбой” – ездить то туда, то сюда!”²³.

Дійсно, виборчі кампанії у СРСР 1946–1947 рр. проходили в складних умовах: руїна народного господарства, голод, у той же час зростання суспільної свідомості та громадської

²⁰ Протистояння українських націоналістів...

²¹ Віталій Жежера, “Веселе” волевиявлення...

²² Ibid.

²³ Віталій Жежера, “Як УПА зривало радянські вибори”...

активності громадян. Якщо у більшості демократичних країн політичні настрої населення напередодні дня голосування і визначають перемогу тієї чи іншої політичної сили, специфіка тоталітарної системи в СРСР призвела до того, що, попри подекуди значне невдоволення населення державною політикою (особливо у Західній Україні), офіційні результати виборів показали фактично одностайну підтримку заходів правлячої партії. Тобто політичні настрої населення і ставлення до кандидатів у депутати були проігноровані²⁴.

Виборча кампанія 1946 р. мала певні особливості в тих чи інших областях України. Щоб зірвати вибори, члени підпілля ОУН розгорнули широку агітацію, розклеювали листівки, роздавали населенню брошури протестного змісту, закликали на зібраннях селян бойкотувати вибори. Однак найбільший резонанс мали збройні акції повстанців, скеровані на зрив кампаній: убивства уповноважених до проведення голосування та представників сільського активу, пошкодження виборчих приміщень, знищення списків громадян, викрадення урн, виведення з ладу телефонних і телеграфних ліній, залізниць, мостів тощо²⁵.

Вибори були призначені на зимовий час спеціально, щоб завдати нищівного удару українському визвольному руху, оскільки ведення будь-яких акцій у цей період утруднюється (на снігу залишаються сліди, за якими можна викрити сховки повстанців)²⁶.

У середовищі українського підпілля ці вибори були названі “великою блокадою”. Ось як це пояснював Л. Шанковський: “Велика не тільки з огляду на великі сили ворога, вжиті до тієї акції, не так з огляду на велетенські її розміри, як з огляду на час тривання і на територію дії, не тільки з огляду на велетенські й небували досі оргії енкаведистського терору, а також з огляду на всю велич героїчної постави бійців УПА, підпілля, всього українського народу...”²⁷.

Як свідчать звіти управлінь НКДБ, що відкритих антирадянських проявів, скерованих проти проведення виборів до Верховної Ради, у східних областях України не зафіксовано. Однак у деяких населених пунктах у результаті упуцень місцевих органів влади до складу виборчих комісій увійшли особи, які замість того, щоб проводити агітаційно-пропагандистську роботу щодо необхідності як проведення власне виборів, так і участі громадян у голосуванні, займалися підривною роботою, поширювали антирадянські гасла²⁸. Зокрема, у Вовчанському районі Харківської області до складу виборчої комісії входили: Білоножка О. Т., дочка колишнього куркуля, чоловіка якої органами НКДБ репресували за участь у білогвардійському русі; Ахтирський Г. І., бригадир сільськогосподарської общини в період німецької окупації; Костоглодова А. І., дочка активного німецького пособника²⁹.

Заступником голови виборчої комісії у Ляховецькому районі Кам’янець-Подільської області був Бійчук П. І., інструктор сільськогосподарського відділу управи в період німецької окупації. Членом виборчої комісії у Кашенецькій сільській раді Ярмолинецького району Кам’янець-Подільської області був Іщук П. Л., який мав зв’язки з гестапо. Членом виборчої комісії Волосовської сільської ради Ляховецького району Кам’янець-Подільської області була Нечипорук Л. Ф., яка мала тісні контакти з оунівським підпіллям³⁰.

Є окремі факти щодо бойкоту виборів у південних областях України. Так, С. Патуша, житель с. Успенівка Саратовського району Ізмаїльської області негативно висловлювався як про вибори, так і про радянську систему. Вважав, що все одно більшовики не зможуть довго утримувати владу, тому очікував на приход румунів. Житель с. Кислиці Суворовського району Ізмаїльської області І. Довгий взагалі не визнавав радянську владу, її закони, колгоспну і виборчу систему³¹. За доносом агентури, зазначених осіб арештували.

²⁴ Віктор Крупина, “Політичні події...”

²⁵ Олександр Стасюк, “Демократія” по-сталінськи...”

²⁶ Василь Ільницький, “Виборчі кампанії до Верховних Рад...”

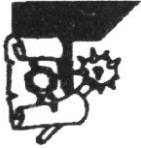
²⁷ Лев Шанковський, “Українська Повстанча Армія”, у *Історія Українського війська*. (Вінніпег, 1953). 763.

²⁸ ЦДІАЛ України, ф. 6, оп. 7, спр. 4, т. 2, арк. 255.

²⁹ Ibid.

³⁰ Ibid.

³¹ Ibid., т. 3, арк. 37.

У східних областях України бойкот виборів проявлявся не у збройному спротиві радянській владі у проведенні виборів, а в поширенні листівок. Не усі виявлені й вилучені листівки за своїм змістом стосувалися бойкоту виборів, однак органи НКДБ власне вважали їх такими. В окремих місцевостях органи НКДБ зафіксували поширення листівок, які влада оцінювала як такі, що скеровувалися на бойкот виборів. Так, вночі 5 грудня 1945 р., під час святкування дня “сталінської конституції”, у с. Томаківка Дніпропетровської області на будинках було розклеєно 7 листівок такого змісту: “... Заклик до революції. Народ, нищить колгоспи, бийте нових буржуїв, які знущають над нами. Беріть вила, лопати і йдіть у район, виганяйте від влади усіх комуністів, інакше ми у цей рік загинемо від голоду. Закликаємо до революції” (тут і далі переклад автора)³².

УНКДБ у Дніпропетровській області в результаті проведеного слідства з’ясувало, що авторами тексту і поширювачами листівок були колишні поліцаї Олексій і Олександр Коростиліві, Я. Пасеко, місцеві жителі. 10 січня 1946 р. у м. Дніпропетровську на одному з житлових будинків вулиці Короленка виявлено й вилучено листівку такого змісту: “... Українці, організуйте дружини для боротьби з євреями, знайте, що це ваш найгірший ворог і доки євреїв не знищите, життя не покращиться”³³.

29 грудня 1945 р. секретар дільничної виборчої дільниці, директор школи у м. Шепетівка Кам’янець-Подільської області, А. Ляхнецька принесла на дільницю брошуру націоналістичного змісту “Пушкін і ми”, яку вилучено, а її арештовано³⁴. Згідно з даними НКДБ, у Ладжинському районі Київської області діяла група ОУН, яка забороняла агітаторам проводити пропагандистську роботу на бойкот виборів, боролася з радянськими активістами, партійними функціонерами. Внаслідок добре спланованої операції затримано трьох осіб, а саме: М. Білоуса, А. Гетьманюка й І. Телятника. Слідство з’ясувало, що зазначена група проводила підривною роботу, виконувала вказівки одного з керівників УПА – “Шума”, з яким до часу арешту підтримувала зв’язок³⁵. Як свідчать архівні матеріали, на 25 січня 1946 р. за злочини, скеровані на бойкот виборів, у східних областях України арештовано 85 осіб, в Одеській області – 19 осіб, Сталінській – 13 осіб, Київській – 11 осіб, Харківській – 11 осіб³⁶.

Протилежною була ситуація в західних областях України і вона пов’язувалася з тим, що оунівське підпілля не лише входило до складу виборчих комісій, а й чинило збройний спротив радянській владі в організації і проведенні виборів. У спеціальному повідомленні “Про активні антирадянські прояви, реагування і заходи НКДБ УРСР, у зв’язку з майбутніми виборами до Верховної Ради СРСР на території західних областей України” № 250/с від 26 грудня 1946 р.³⁷ ідеться про те, що наближення виборів до Верховної Ради СРСР призводить до активізації оунівців та антирадянських елементів у західних областях. Зокрема, ОУН проводить активні дії, скеровані на зрив передвиборчої кампанії і підготовки населення до відходу в ліс у день виборів. Відповідно, за кожним населеним пунктом підпілля ОУН закріплювало по 2–3 особи, які у день проведення виборів мали здійснити постріли зі зброї як сигнал до відходу місцевого населення до лісу. Такими діями ОУН намагалася засвідчити свій вплив і авторитет серед місцевого населення³⁸. Доволі позитивно оцінював дії оунівського підпілля директор школи у с. Нові Петрівці Київської області І. Мазур, вважаючи, що у Західній Україні цей рух виступає проти радянської влади й бойкотує виборчу кампанію³⁹.

У західних областях України члени підпілля ОУН також входили до складу виборчих комісій з метою не лише саботування виборів, але й знищення усієї наявної документації, що унеможливило б їх проведення. Упродовж 1946 р. УНКДБ у Львівській області виявило, що

³² ЦДІАЛ України, ф. 6, оп. 7, спр. 4, т. 3, арк. 77 зв.

³³ Ibid., арк. 78.

³⁴ Ibid.

³⁵ Ibid., арк. 78 зв.

³⁶ Ibid., арк. 78–78 зв.

³⁷ Ibid., арк. 31–39.

³⁸ Ibid., арк. 31–31 зв.

³⁹ Ibid., арк. 75.

87 осіб у місті й області, які належали до активного оунівського підпілля й антирадянських елементів⁴⁰. Зокрема, у с. Ворончино Волинської області головою дільничної виборчої комісії був К. Шубко, брат якого вважався керівником станиці ОУН. Головою сільської дільничної комісії в одному із сіл Волинської області був колишній курінний УПА М. Дацюк. Членом Губинської дільничної комісії у Волинській області значився А. Ковальчук, колишній комендант сільської поліції, член ОУН. Головою однієї із дільничних виборчих комісій був В. Андросюк, син куркуля, активний учасник оунівського підпілля. Завдяки своїй агентурній мережі, органи НКДБ виявили зазначених осіб у складі виборчих комісій, вивели їх з них і розпочали слідство⁴¹.

Незважаючи на активний опір підпілля ОУН, місцевого населення боротьбі з протидією виборам, радянська пропагандистська система подає офіційну інформацію про те, що “... подавляюча маса населення западних областей Украины, выборы в Верховный Совет встречает с большим патриотическим подъемом”⁴². Пише про повсюдне обговорення й висування кандидатів у депутати на зустрічах з виборцями серед усіх соціальних верств західних областей України⁴³.

Помпезність організації виборів відзначалася на західноукраїнських землях, де передвиборча активність партійних функціонерів була обмежена. Як згадував член ОУН Л. Полюта, “передвиборча кампанія була надто вже нав’язливо галасливою: всюди закликали голосувати за “єдину у світі”, “найкращу”, “найрозумнішу”... У вітринах портрети “вождя всього людства”. Місто прибране, все в червоному”⁴⁴.

Поруч із написами на бюлетенях: “Яке щастя голосувати за непереможний блок комуністів і позапартійних”, траплялися приклади протилежної спрямованості: “Слід більше турбуватися про потреби трудящих”, “Наша пропозиція збільшити норму хліба”, “Хліба дайте”⁴⁵.

Галаслива агітаційно-пропагандистська кампанія у ході підготовки мала свій позитивний ефект. Гасла “турботи партії і уряду про людину”, “відданості ідеям демократії на противагу антидемократичним виборам у капіталістичних країнах”, “переваги найпередовішого соціалістичного ладу” стали лейтмотивами передвиборчих заходів. Своєю чергою, як зворотну реакцію з боку населення доповідні інформації фіксували “великий трудовий і політичний підйом” з нагоди виборів, мали місце приклади самопожертви, коли трудящі брали на себе “підвищені зобов’язання за достойну зустріч для виборців у місцеві ради”⁴⁶.

На думку радянських ідеологів, більшість жителів сіл і міст висловлюють задоволення зазначеними заходами і бажають віддати свої голоси за кандидатів від комуністів і безпартійних, однак “... лише антирадянські елементи і незначна відстала частина населення продовжує поширювати антирадянські і провокаційні слухи і зв’язку з майбутніми виборами”⁴⁷.

Серед цієї, так званої “відсталої частини населення”, був і бухгалтер Львівського державного університету С. Український, який висловлював своє особисте незадоволення тим, що “... у нас передвиборча кампанія перетворилася у справжню комедію, ніде окрім СРСР уряд не втручається у проведення виборів. В інших державах кожна партія висуває свого кандидата, критикує інших, а у нас спробуй критикувати. Тут голосуй за те, кого висунуть. Це не демократія”⁴⁸. Після висловленої критичної позиції щодо виборів С. Українського арештувало УНКДБ у Львівській області.

⁴⁰ ЦДІАЛ України, ф. 6, оп. 7, спр. 4, т. 3, арк. 35 зв.

⁴¹ Ibid., арк. 36.

⁴² Ibid.

⁴³ Ibid.

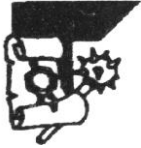
⁴⁴ Любомир Полюта, *Шляхами спогадів. 1944–1956*. (Львів, Київ, 2003), 50.

⁴⁵ Віталій Кононенко, “Суспільна свідомість громадян України після Великої Вітчизняної війни”, *Поділля у контексті української історії*. (Вінниця, 2001), 287.

⁴⁶ Віктор Крупина, “Політичні події...”

⁴⁷ ЦДІАЛ України, ф. 6, оп. 7, спр. 4, т. 3, арк. 36 зв.

⁴⁸ Ibid.

Негативно висловлювався щодо виборів професор Харківського механіко-будівельного інституту А. Терещенко: "... Від виборів до Верховної Ради я не чекаю нічого хорошого. Проголосуємо у термін за кого накажуть. Ось тільки хіба викреслити усіх кандидатів..."⁴⁹. Натомість доцент Донецького індустріального інституту В. Розенберг дотримувався думки, що не варто витрачати час на проведення виборів, позаяк усіх кандидатів визначено й відомо кого оберуть⁵⁰. Науковий співробітник Дніпропетровського венерологічного інституту М. Левинсон зазначав, що вибори відбуватимуться в умовах недемократичності, кандидатів уже визначено комуністами, а не обрано легітимним способом⁵¹. З аналогічними міркуваннями виступав завідувач кафедри загальної хімії Білоцерківського сільськогосподарського інституту Д. Сидонюк, старший викладач філологічного факультету Дніпропетровського державного університету Я. Спринчак, доцент Харківського інженерно-економічного інституту В. Комплеєв та інші науковці й учені⁵².

У "Спеціальному повідомленні про реагування населення України, антирадянських проявів і заходів НКДБ УРСР у зв'язку з майбутніми виборами до Верховної Ради Союзу РСР" із грифом "цілком таємно"⁵³, йшлося про те, що зустрічі, які повсюдно відбулися з кандидатами у депутати зі своїми виборцями й активна агітаційно-пропагандистська робота у містах і селах України викликає позитивну реакцію серед усіх верст населення⁵⁴. Зокрема, професор Дніпропетровського металургійного інституту А. Кірсанов заявляв, що "... я голосуватиму за тих, хто врятував нашу Вітчизну від набігів фашистів, за товариша Сталіна, і великих російських полководців – Жукова, Рокосовського і Конєва" (переклад автора)⁵⁵. Студент цього ж вузу В. Дуденко наголошував на тому, що "... наша країна вийшла переможницею проти німецької агресії. Війна закінчена і тепер радянський народ вибиратиме уряд, куди увійдуть кращі представники нашої країни"⁵⁶.

Як свідчать архівні дані, в основному респонденти не лише Донбасу, а й західних областей, представлені радянською інтелігенцією й робітничим класом, висловлювали загалом позитивне враження про майбутні вибори. Так, робітник Тисменецької хуτροвої фабрики Є. Білевич, спілкуючись із колегами, зазначав, що "... Радянська влада – це найдемократичніша влада. У радянській країні робітникам і селянам надано усі права. Усі громадяни, незалежно від статі й національності, мають право голосувати і бути вибраними, а тому ми усі як один повинні з'явитися на виборчі дільниці і віддати свої голоси за наших кандидатів"⁵⁷.

Аналогічною думки дотримувалися голова сільської ради с. Лука Золочівського району Львівської області Є. Чапінський, інвалід війни з Полтавської області І. Мазур, колгоспник із цієї ж області І. Жегло, селянка с. Слобідки Станіславської області Ю. Мельник, селянин с. Трутовичі Львівської області М. Рудик, села Русилів цієї ж області П. Поліщук, житель м. Галича Станіславської області К. Дембіцький та інші особи⁵⁸.

Варто зазначити, що й серед духовенства були неоднозначні думки з приводу майбутніх виборів, які або закликали парафіян їх підтримати, або не бойкотувати, чи виступати проти. Зокрема, священник одного із храмів м. Львова у своїй проповіді закликав парафіян прийти на виборчі дільниці й проголосувати за кандидатів у депутати до Верховної Ради СРСР⁵⁹. М. Вовчек, священник із м. Шостка Сумської області вважав, що вибори загалом духовенства не стосуються, позаяк церква відокремлена від держави, все одно за кого голосуватимуть, тому що будуть

⁴⁹ ЦДІАЛ України, ф. 6, оп. 7, спр. 4, т. 3, арк. 72 зв.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Ibid., арк. 72 зв.–73.

⁵² Ibid.

⁵³ Ibid., арк. 70–78 зв.

⁵⁴ Ibid., арк. 70.

⁵⁵ Ibid., арк. 70 зв.

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Ibid., арк. 71–71 зв.

⁵⁹ Ibid., арк. 72.

кандидати, запропоновані більшовиками⁶⁰. Церковний староста собору Олександра Невського Мелітопольського району Запорізької області К. Мокрозуб, розмірковуючи про майбутні вибори, заявляв, що "... знову заповнюватимуть списки цими гадами – комуністами. Необхідно їх бойкотувати на виборах, опустити під час голосування пустий конверт, буде менше голосів"⁶¹.

Антирадянські висловлювання допускав у зв'язку з майбутніми виборами до Верховної Ради УРСР священник Станишевської церкви у Житомирській області М. Карпець "... Мне надоелось эти пустые хлопоты по подготовке к выборам в Верховный Совет. Я рад, что меня не трогают. Может быть я даже не буду участвовать в этой комедии"⁶². Священник із м. Первомайська Одеської області зазначав, що він проти того, щоб брати участь в голосуванні, до аналогічних дій закликав пресвітер Ярославської общини євангельських християн-баптистів Кам'янець-Подільської області, оскільки такі дії, на його думку, суперечили вимогам євангельської віри⁶³. Жителька села Снітинка Фастівського району Київської області, член євангельської общини, спілкуючись із колгоспниками щодо майбутніх виборів, вважала, що "... вибори нас не стосуються і голосувати ми не будемо. Це, не наша справа. Більшовики призначать якого-небудь дурня-істукана і він буде нами керувати"⁶⁴.

Певний вплив на внутріполітичне життя мали міжнародні події. Передусім друга половина 1946–1947 рр. проходили під знаком відлуння Фултонської промови У. Черчілля 5 березня 1946 р. Сприйняття керівником радянської країни цієї промови було оприлюднене 14 березня. В інтерв'ю газеті "Правда" Й. Сталін звинуватив промовця в упередженому ставленні до СРСР, підбуренні до війни, водночас запевнив у готовності країни Рад до розмови з позицій сили, зазначивши, що "ворог буде битий, як і 26 років тому"⁶⁵.

Республіканська преса підхопила заспокійливі слова Й. Сталіна про здатність Радянського Союзу дати відсіч, проте повністю заспокоїти громадян не вдалося. Слово "війна" знову стало широковживаним. Наприкінці 1946 р. чутки про початок війни поширювалися у Кримській та Ворошиловградській областях⁶⁶. Тривожні чутки про початок бойових дій радянською армією або неминуче оголошення стану війни між США, Англією, Туреччиною та Радянським Союзом у другій половині 1947 р. активно циркулювали в Полтавській, Одеській, Кіровоградській, Миколаївській, Кам'янець-Подільській, Сумській та інших областях⁶⁷.

Думки щодо непотрібності голосування висловлювали представники усіх соціальних верств, учителі та навіть учні шкіл. Зокрема, побутувала думка, що Західну Україну скоро вивольять Англія та США, яку висловлювали жителі с. Вишнів Волинської області А. Хмелярук і М. Демчук. Так, жителька с. Матейки зазначеної області, делегат районної передвиборчої наради, на засіданні заявляла, що "... нас насильно везуть на це зібрання, над нами усі жителі села сміються. Ось Америка і Англія скоро прийдуть на допомогу учасникам УПА і спільно з ними створять українську "самостійну державу"⁶⁸. Вказані жителі також були арештовані. Учень 7 класу середньої школи м. Львів М. Клеван поширював серед місцевого населення слухи про те, що вибори потрібні для того, щоб "... москалі під виглядом складення списків виборців склали списки усіх українців для виселення на Сибір. На Левандівці також склали списки нібито виборців, а тепер тих, хто потрапив у ті списки, війська НКВС машинами вивозять на ст. Львів для відправки у Сибір"⁶⁹.

У спеціальному повідомленні "Про негативні відгуки окремих осіб у ставленні до деяких кандидатів, висунутих на голосування у депутати Верховної Ради СРСР" № 389/с від

⁶⁰ ЦДІАЛ України, ф. 6, оп. 7, спр. 4, т. 3, арк. 77.

⁶¹ Ibid., арк. 77 зв.

⁶² Ibid., т. 2, арк. 254.

⁶³ Ibid., арк. 254.

⁶⁴ Ibid.

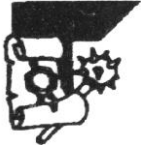
⁶⁵ Віктор Крупина, Політичні події...

⁶⁶ ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 4557, арк. 5–6.

⁶⁷ Ibid., арк. 10, 52, 64, 71, 82, 98.

⁶⁸ ЦДІАЛ України, ф. 6, оп. 7, спр. 4, т. 3, арк. 36 зв.–37.

⁶⁹ Ibid., арк. 37 зв.

3 лютого 1946 р. наркома держбезпеки УРСР⁷⁰, йшлося про те, що окремі представники інтелігенції негативно сприймають не лише виборчу кампанію, а й окремих кандидатів у депутати. Зокрема, працівник українського науково-дослідного бюро Є. Зальцберг, спілкуючись у вузькому колі редакційної колегії “Київської правди”, зазначав, що висування кандидата у народні депутати по Білоцерківському виборчому округу (А. Терещенко – примітка автора) викликає протест з боку більшої частини населення, позаяк він себе скомпрометував у період німецької окупації. Незважаючи на те, що спеціальна комісія обкому партії перевіряла цю інформацію, особу кандидата в депутати не зняли з виборчої кампанії, тому що її вже узгоджено з вищими партійними структурами⁷¹. Учитель школи № 5 м. Київ про вказану особу кандидата в депутати заявляв, що А. Терещенко віддано працював у період окупації на фашистів, а тепер – на радянську владу. Учитель київської школи № 1 Т. Шиманський вважав, що “... у кандидатів Гнатенко і Терещенко ні розуму, ні освіти”⁷².

Бухгалтер технічно-експертного союзу при Київській міській раді негативно висловлювався про таких кандидатів у депутати, як П. Тичина і О. Корнійчук. Зокрема, він вважав, що свого часу П. Тичина був українським буржуазним націоналістом, після покаяння почав писати патріотичні вірші, й уряд “... підготовує його за старання”⁷³. Щодо особи О. Корнійчука він зазначив: “... Це такий продажний лизоблюд, як і Тичина, їм як державним діячам 3 копійки ціна. Просто це придворні писаки, яких для себе утримує будь-яка влада...”⁷⁴.

12 січня 1946 р., після виступу перед виборцями кандидата в депутати в Ніжинському виборчому окрузі Чернігівської області польської письменниці В. Василевської, один із викладачів Ніжинського університету заявив, що її висування в депутати має політичний підтекст, оскільки це пов’язано з дружніми стосунками з Польщею, а власне вона є посередньою письменницею, її твори не сприймаються позитивно⁷⁵. Негативно сприймала певна частина виборців і кандидата в депутати колгоспницю Кононенко. Зокрема, йшлося про те, що вона не є громадським діячем, не має відповідної освіти, тому й користі суспільству не зможе принести⁷⁶. Монтажник Сталінського металургійного заводу А. Пеньків вважав, що за кандидата в депутати, директора цього ж заводу П. Андреева не голосуватиме, тому що “... вони і так при владі. Він тримає робітників на заводі голодними і роздягненими... Ех, дали б мені кулемет і 250 набоїв у повній стрічці, я б знав у кого стрілятиму”⁷⁷.

У зв’язку зі складною ситуацією, що склалася в західних областях України з приводу виборів, на 20 січня 1946 р. управління НКДБ арештувало 159 осіб, з них: у Чернівецькій області – 36, Ровенській області – 31 особу, Львівській і Тернопільській областях – по 29 осіб, Дрогобицькій області – 19 осіб, Станіславській області – 10 осіб, Закарпатській області – 5 осіб⁷⁸.

Згідно з уточненими даними, на 20 грудня 1946 р. зареєстровано 152 факти прояву антирадянської діяльності в західних областях України, з них убито голів і членів виборчих комісій – 19, викрадено членів виборчих комісій – 5, побито агітаторів і членів виборчих комісій – 6, убито агітаторів – 8, напади на радянський партійний актив, які виїжджав у села з метою агітаційно-пропагандистської роботи, – 7, спалено виборчих дільниць – 7, проведено мітингів підпіллям ОУН – 27, захоплено списки виборців – 12, напади на виборчі дільниці – 14, проведення агітації підпіллям ОУН (за місцем проживання виборців) – 23, поранено членів радянського партійного активу – 10, поширення антирадянських листівок – 3⁷⁹.

⁷⁰ ЦДІАЛ України, ф. 6, оп. 7, спр. 4, т. 3, арк. 252–255.

⁷¹ Ibid., арк. 252–253.

⁷² Ibid., арк. 253.

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Ibid., арк. 254.

⁷⁶ Ibid., арк. 255.

⁷⁷ Ibid.

⁷⁸ Ibid., арк. 38 зв.

⁷⁹ Ibid., арк. 31 зв.

Упродовж 1–20 січня 1946 р. здійснено 64 напади підпіллям ОУН з метою недопущення виборів до Верховної Ради СРСР⁸⁰. Згідно з нашими підрахунками, упродовж грудня 1945 – січня 1946 рр. у західних областях України відбулося понад 40 акцій антирадянського характеру, пов'язаних із саботуванням виборів до Верховної Ради СРСР. Такі відмінні дані свідчать про те, що, можливо, не всі факти саботування виборів фіксувались органами НКДБ на місцях й подавались у звітах. Так, у другій половині грудня 1945 р. у с. Милостиве Ровенського району Ровенської області відбувалося засідання виборчої комісії, яка приймала рішення щодо затвердження членів дільничної виборчої комісії. Представник райвиконкому М. Дядун запропонував перелік прізвищ осіб до її складу, однак ніхто із присутніх на зібранні участі в голосуванні не брав. На це член дільничної комісії М. Симчук заявила, що "... голосувати із нас ніхто не буде, оскільки це нам не потрібно. Якщо влада хоче, то хай сама голосує і вибирає, а ми якщо і будемо голосувати, то нам буде погано"⁸¹. Її заяву підтримали присутні на зібранні. Навіть і після того, коли члену дільничної виборчої комісії М. Симчун наказали покинути зібрання, жоден присутній не голосував. У зв'язку з інцидентом УНКДБ у Ровенській області розпочав слідство⁸².

Деякі жителі с. Осів Дубровицького району Ровенської області, які мали помешкання із залізними дахами, переселялися в інші житла, позаяк у їх будинках влада планувала створити дільничні виборчі комісії. Вони їх обкладали соломною, щоб підпалити в разі створення там виборчих дільниць, або ж свідомо знищували з тим, щоб зірвати вибори⁸³. У цьому населеному пункті було зафіксовано два таких випадки. Органи НКДБ розпочали слідство⁸⁴. УНКДБ у Ровенській області володів інформацією про те, що в деяких населених пунктах Мизоцького району планувалися напади на членів радянського партійного активу й місцевих активістів, які брали активну участь у передвиборчій кампанії, тому їх намагалися захистити від дій підпілля ОУН⁸⁵.

Аналізуючи архівні матеріали, зустрічаємо різноманітну інформацію щодо передвиборчої кампанії в західних областях України. У кінці грудня 1945 р. жителю м. Стрий І. Трубичу та його дружині невідомі заборонили брати активну участь у передвиборчій кампанії, попередивши їх про відмову від участі у голосуванні⁸⁶. 30 грудня 1945 р. двірник В. Кмелинський, активний член оунівського підпілля, на виборчій дільниці № 66 Львова накинувся на чергову зі словами: "... Я не дозволю у моїй квартирі більшовикам проводити вибори"⁸⁷. Цього ж дня в с. Раневичі Дрогобицького району Дрогобицької області відбувся антирадянський мітинг, організований членами оунівського підпілля, на якому вони заявляли, що "... Радянському Союзу залишилося існувати всього лише два місяці, після чого більшовики із Західної України підуть, тому немає потреби голосувати за радянських кандидатів до Верховної Ради..."⁸⁸. Аналогічний антирадянський мітинг, за підтримки підпілля ОУН, відбувся 29 грудня 1945 р. у с. Модричі Дрогобицького району Дрогобицької області⁸⁹.

Уночі 31 грудня 1945 р. у с. Михалевичі Дрогобицького району Дрогобицької області було розклеєно листівки націоналістичного змісту, у яких закликали червоноармійців переходити на бік ОУН і виступати проти радянської влади. Окрім того, у листівках закликали місцеве населення не брати участі у виборах до Верховної Ради СРСР⁹⁰. Тієї ж ночі загін ОУН у кількості 30 осіб увійшов у с. Карасино Сарнинського району Ровенської області, роззброїв місцеву самооборону, захопивши 2 ручних кулемети, 17 гвинтівок, спалив виборчу дільницю.

⁸⁰ ЦДІАЛ України, ф. 6, оп. 7, спр. 4, т. 3, арк. 32.

⁸¹ Ibid.

⁸² Ibid.

⁸³ Ibid.

⁸⁴ Ibid., арк. 32 зв.

⁸⁵ Ibid.

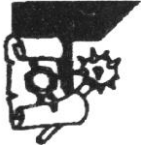
⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ Ibid., арк. 33.

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ Ibid.

У селах Суховоля, Попівці та інших населених пунктах, містечку Підкамінь Львівської області на телеграфічних стовпах розклеїли листівки антирадянського змісту щодо бойкоту виборів⁹¹.

У січні 1946 р. у с. Піски Щирецького району Львівської області вбито голову сільської ради, двох сільських активістів, забрано списки виборців. У с. Худиківці Мельнице-Подільського району Тернопільської області в приміщенні сільської ради захоплено керуючу районним відділенням Держбанку, яка перебувала в населеному пункті з метою проведення зборів щодо виборів, спалено усю документацію⁹². Студенти м. Чернівці, використовуючи свої зв'язки з оунівським підпіллям і міською міліцією, під час голосування опускали в урну з бюлетенями хімічно оброблені аркуші, що самозагоралися через 5–6 годин. Відповідно УНКДБ у Чернівецькій області розпочало слідство⁹³.

Отже, ставлення українців до виборів до Верховної Ради СРСР у 1946 р. загалом було негативним, характеризувалося певними особливостями, зумовленими суспільно-політичними, соціально-економічними, ідеологічними та іншими чинниками, ігноруванням політичних прав і настроїв населення, нав'язуванням владою “своїх” кандидатів у депутати. Вибори 1946 р. відбувалися в умовах морального та фізичного тиску на населення.

Виборча кампанія зовсім не нагадувала мирну процедуру волевиявлення громадян, це була передусім масштабна військово-політична акція, до реалізації якої влада залучала не лише значний апарат чиновників, партійних працівників, а й війська, що формально і пояснювало майже одностайну підтримку населенням кандидатів від правлячої партії. Загони УПА й підпілля ОУН з метою активного спротиву виборам розгорнули збройні акції, скеровані на зрив виборчої кампанії, а також мала місце агітація, розклеювання листівки протестного змісту, заклики селян до бойкоту виборів.

ELECTIONS IN 1946 AND UKRAINIANS

Ivan ZULIAK

*Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University
Department of ancient and medieval history*

Summary

The author tried to investigate the attitude of the Ukrainian population to the electoral system in 1946, and the influence of PCIA on its lead.

The article deals with the attitude of the Ukrainian population to the electoral system in 1946. The article is investigated the opposition of the population to the Soviet electoral system.

The author characterized political rights of the population, described moral and physical pressure on the population, the officials were involved, so the population supported the candidates of the ruling party.

The article is described that the main goal of the resistance were armed actions, which were directed at disruption of elections. The author emphasizes that the peasants called for boycott the elections, stuck out the protest postcards.

This investigated problem is extremely relevant, because it allows you to analyze the attitude of the Ukrainian population to the electoral system in 1946, to characterize activities of PCIA as the repressive part of the Soviet government, which controlled Soviet election campaigns.

Keywords: *elections, electoral system, PCIA, the Soviet repressive system, UIA, AUN, nationalist underground.*

REFERENCES

Atamanchuk Hryhoriy ta in. *Pid zoreyu Radyans'koyu, uporyad. V. P. Chuyhanov.* (L'viv: Kamenyar, 1979); Slyvka Yuriy ta in. *Vozz'yednannya zakhidnoukrayins'kykh zemel' z Radyans'koyu Ukrayinoyu, vidp. red. Yuriy Slyvka.* (Kyiv: Naukova dumka, 1989).

⁹¹ ЦДІАЛ України, ф. 6, оп. 7, спр. 4, т. 3, арк. 33.

⁹² Ibid.

⁹³ Ibid.

Derevins'kyi Vasyl'. "Ahitatsiyno-propahandyvna diyal'nist' OUN i UPA pid chas vyboriv do Verkhovnoyi Rady SSSR u 1946 rotsi", u Vyzvol'nyy shlyakh. (2001. № 12), 64–71.

Dmyterko Oleksandr. "OUN-UPA i vybory do Verkhovnoyi Rady SRSR u lyutomu 1946 roku", u Efektyvnist' derzhavnoho upravlinnya: Zbirnyk naukovykh prats' L'viv's'koho rehional'noho instytutu derzhavnoho upravlinnya Ukrayins'koyi Akademiyi derzhavnoho upravlinnya pry Prezydentovi Ukrayiny. (L'viv, 2003). Vyp. 3. 105–112.

V'yatrovych Volodymyr. "Istoriya z hryfom "Sekretno": Radyans'ka demokratiya: vybory 1946 roku, dostup otrymano 3 zhovtnya 2017, <http://tsn.ua/analitika/radyanska-demokratiya-vibori-1946-roku.html>

Haluzevyy derzhavnyy arkhiv Sluzhby Bezpeky Ukrayiny (dali – HDA SBU), f. 6, op. 7, spr. 4, t. 2–3. Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv hromads'kykh ob'yednan' Ukrayiny (dali – TSDAHO Ukrayiny), f. 1, op. 23.

Il'nyts'kyi Vasyl'. Vyborchi kampaniyi do Verkhovnykh Rad SRSR ta URSR i borot'ba OUN ta UPA v Drohobys'ts'kiy oblasti (do 70-richchya UPA), dostup otrymano 3 zhovtnya 2017, <http://www.drohobych.com.ua/2012/10/02/vyborchi-kampaniji-do-verhovnykh-rad-srsr-ta-ursr-i-borotba-oun-ta-upa-v-drohobys'ts'kiy-oblasti-do-70-richchya-upa>.

Istoriya radyans'koyi derzhavy i pravo u pislyavoyenni roky (1945 – pochatok 50-kh rr.), dostup otrymano 3 zhovtnya 2017, http://o-pravovedenii.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=733:derzhavniy-aparat&catid=107&Itemid=6.

Krupyna Viktor. "Politychni podiyi u period holodu 1946–1947 rr. v otsintsi naseleण्या URSR", dostup otrymano 3 zhovtnya 2017, <http://www.history.org.ua/uahist/ukrxx/13/30.pdf>.

"Povidomlennya Tsentral'noyi vyborchoyi komisii pro pidsumky vyboriv do Verkhovnoyi Rady SRSR 10 lyutoho 1946 r.", u Stakhanovets' (17 lyutoho 1946. № 16 (185), 1.

Polyuta Lyubomyr. Shlyakhamy spohadiv. 1944–1956. (Lviv; Kyiv, 2003). 50. Kononenko Vitaliy, "Suspil'na svidomist' hromadyan Ukrayiny pislya Velykoyi Vitchyznyanoyi viyny", u Podillya u konteksti ukrayins'koyi istoriyi. (Vinnytsya, 2001). 287.

Protystoyannya ukrayins'kykh natsionalistiv i radyans'koyi vlady u povoyennyi period, dostup otrymano 3 zhovtnya 2017, <http://www.memory.gov.ua:8080/data/upload/publication/main/ua/948/13.pdf>.

Radyans'ki vyborchi kampaniyi v Zakhidniy Ukraini (1946–1950-roky). Zbirnyk dokumentiv i materialiv, Upor. i vidp. red. Oleksandr Stasyuk; NAN Ukrayiny. Instytutu ukrayinoznavstva im. I. Kryp'yakevycha; Haluzevyy derzhavnyy arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrayiny, (L'viv, 2011), 776.

Shankovs'kyi Lev, "Ukrayins'ka Povstancha Armiya", u Istoriya Ukrayins'koho viys'ka. (Vinnipeg, 1953), 763.

Stasyuk Oleksandr. "Demokratiya" po-stalins'ky. Yak Kreml' namahavsya lehitimizuvaty dobrovil'nist' pryednannya Zakhidnoyi Ukrainy do SRSR za dopomohoyu vyboriv", Tyzhden' ua. (28 zhovtnya 2012), № 43 (260), dostup otrymano 3 zhovtnya 2017, <http://tyzhden.ua/History/63213>.

Stasyuk Oleksandr, "Na radyans'ki vybory 1946 roku dobrovil'no pryshlo lyshe 10% naseleण्या Zakhidnoyi Ukrainy", Tyzhden' ua. (27 zhovtnya 2012), № 43 (260), dostup otrymano 3 zhovtnya 2017, <http://tyzhden.ua/News/63356>.

TSDAHO Ukrayiny, f. 1, op. 23, spr. 4557, ark. 5–6.

TSDIAL Ukrayiny, f. 6, op.7, spr. 4, t. 3, ark. 36 zv.–37.

Tsentral'nyy derzhavnyy istorychnyy arkhiv Ukrayiny u m. L'vovi (dali – TSDIAL Ukrayiny), f. 6, op. 7, spr. 4, t. 2, ark. 255. Ibid., spr. 4, t. 3, ark. 37.

Zhezhera Vitaliy, "Vesele" volevyavlennya 1946 roku", u Holos Ukrayiny. (25 zhovtnya 2012).

Zhezhera Vitaliy, "Yak UPA zryvalo radyans'ki vybory", u Holos Ukrayiny. (23 zhovtnya 2012).